

رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده در بین دانشجویان دانشگاه یزد

سیدعلیرضا افشانی*

زینب جعفری**

تاریخ دریافت: ۹۴/۱۰/۲۰

تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۰/۱۷

چکیده

امید به آینده به ویژه در بین نسل جوان از اهمیت شایانی برخوردار است و سرمایه اجتماعی از جمله متغیرهایی است که نقش مهمی در افزایش امید به آینده دارد. پژوهش حاضر باهدف تعیین رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده در بین دانشجویان انجام شده است. پژوهش حاضر با روش پیمایشی و به صورت مقطعی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق، کلیه دانشجویان دانشگاه یزد در سال تحصیلی ۹۴-۹۳

afshanilireza@yazd.ac.ir

* دانشیار جامعه‌شناسی دانشگاه یزد.

** کارشناس ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه یزد.

بودند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران، ۳۷۴ نفر تعیین گردید. نمونه‌ها با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفتند. ابزار مورد استفاده پرسشنامه بود که اعتبار آن با روش محتوایی محرز گردید و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ به دست آمد. داده‌ها با کمک نرم‌افزارهای SPSS و Amos مورد تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان داد که بین امید به آینده زنان و مردان تفاوت معنی‌داری وجود نداشت. همچنین بین امید به آینده برحسب متغیرهای رشته تحصیلی و مقطع تحصیلی تفاوت معنی‌داری وجود نداشت ولی بین سرمایه اجتماعی و امید به آینده در دانشجویان رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود داشت. همچنین بین ابعاد سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، هنجارهای اجتماعی و شبکه اجتماعی) و امید به آینده رابطه مثبت و معنی‌داری وجود داشت.

واژه‌های کلیدی: دانشجویان، امید به آینده، سرمایه اجتماعی،

شبکه اجتماعی، اعتماد اجتماعی

مقدمه

امید مبحث پیچیده‌ای است و از اواخر سال ۱۹۶۰، در چارچوب علمی مورد بررسی قرار گرفته است و به تدریج با مطرح شدن روان‌شناسی سلامت، این بحث وارد دوره جدیدی از نظریه‌پردازی شد. امید یکی از نیازهای اساسی انسان‌ها است چراکه انسان ناامید نمی‌تواند در راه تحقق اهداف فردی و خصوصاً اجتماعی گام بردارد (محققان و پرچم، ۱۳۹۱: ۸). پس از طرح نظریه امید از جانب اسنایدر^۱ و همکاران و ایجاد مقیاسی برای اندازه‌گیری آن، حجم وسیعی از پژوهش‌ها به بررسی رابطه امید با متغیرهای

مختلف سلامت روانی و حتی جسمانی پرداختند. اما در حقیقت اکثر پژوهش‌هایی که در زمینه امید به انجام رسیدند محدود به حوزه روان‌شناسی بودند و در سال‌های اخیر پژوهش‌های اندکی در رابطه با زمینه اجتماعی مؤثر بر امید به آینده صورت گرفته است (میرزاییان، حسن‌زاده و مصلحی جویباری، ۱۳۹۳: ۱۲۳). امید به‌عنوان یک سازه شناختی در افراد و گروه‌های مختلف دارای اهمیت بسیار می‌باشد چراکه ساختن جامعه و رسیدن به توسعه‌ای همه‌جانبه و پایدار در گرو نیروی انسانی سالم و کارآزموده است. و این نیروی انسانی از کارگر و راننده تاکسی گرفته تا قشر دانشجو و تحصیل‌کرده و نخبگان سیاسی جامعه را در برمی‌گیرد، در این پژوهش از میان اقصای مختلف جامعه، قشر دانشجو، قشری که سکان هدایت جامعه را در آینده‌ای نه‌چندان دور در دست خواهند گرفت به‌عنوان جامعه مورد مطالعه برگزیده شدند.

مسئله امید و عوامل و پیامدهای آن برای سلامت اجتماعی و روانی فرد بسیار مهم است چون دستیابی به اهداف، نقشه‌ها و آرزوها در آینده به وقوع می‌پیوندد، بنابراین این که افراد چگونه آینده خود را می‌بینند عامل مهمی در انگیزه، تحرک و رشد فرد در طول زندگی می‌باشد (فاضل‌زاده، ۱۳۸۵: ۳). پژوهشگران بر این باورند که امید برای مقابله با مشکلات و شرایط عدم اطمینان ضروری است و مطمئناً امیدواری یک نیاز اساسی برای دانش‌آموزان و دانشجویان است (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱). در حقیقت افراد با امیدواری پائین، نه احتمال پیدا کردن راه‌حل‌های ممکن برای اهداف خود را دارند، و نه انگیزه بیشتری برای رسیدن به اهداف. در نتیجه احتمال گرایش به مواد مخدر در افراد با امیدواری کم بیشتر می‌شود (شهمرادی، محمدی فر و فخری، ۱۳۸۹: ۷۵). کانینگهام^۱ (۲۰۰۰)، دریافت که دانش‌آموزان با سطح امید بالاتر، علاقه بسیار بیشتری به شرکت در جامعه و فعالیت‌های عمومی و نیز گذراندن اوقات فراغت با دیگران دارند تا به شرکت در فعالیت‌های غیراجتماعی یا ضداجتماعی (به نقل از

رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده در ... ۹۵

میرزاییان، حسن‌زاده و جویباری، ۱۳۹۳: ۱۲۸). از سوی دیگر در میان اقشار جامعه، دانشجویان هر جامعه دسترنج معنوی و انسانی آن جامعه بوده و از سرنوشت سازان و سازماندهان فردای کشور خویش هستند. دانشجویان به دلیل شرایط خاص دانشجویی از جمله دوری از خانواده، وارد شدن به مجموعه‌ای بزرگ و پرتنش، مشکلات اقتصادی و نداشتن درآمد کافی، حجم زیاد دروس و رقابت‌های فشرده، مستعد از دست دادن سلامت روانی و از جمله امیدواری خویش هستند. عوامل زیادی بر موفقیت این افراد در زندگی تأثیر دارند.

امید به آینده به‌عنوان یک عامل شناختی، می‌تواند افراد را در راه رسیدن به موفقیت یاری رساند. شناخت این عامل و راه‌کارهای تقویت آن برای پیشبرد اهداف در زندگی اهمیت زیادی دارد. داشتن امید به آینده و روحیه شاداب و بانشاط، یکی از نیازهای انسان امروزی- که غوطه‌ور در دنیای صنعتی و الکترونیکی است- می‌باشد (میرزاییان، حسن‌زاده و مصلحی جویباری، ۱۳۹۳: ۱۲۲). گرچه همواره انتظار می‌رود که قشر دانشجو یکی از پرنشاط‌ترین و پرشورترین افراد جامعه و نیز محیط دانشگاهی محیطی پرنشاط، فعال و پویا و خلاق باشد که بر اساس تحقیق ژرانی مکان‌های تحصیلی و آموزشی رتبه اول را در بین مکان‌های امیدوارکننده دارند و این مکان‌ها به‌مثابه عامل موفقیت و امید به آینده و اشتیاق به زندگی مطرح می‌شوند، اما آیا واقعیت امر چنین است؟ یکی از معضلاتی که امروزه دانشگاه و دانشجویان با آن مواجه‌اند ورود افرادی بانگیزه و بانشاط و پرانرژی به دانشگاه و خروج افرادی بی‌انگیزه و ناکارآمد است (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲). بی‌شک، مسائل دانشجویان به‌عنوان یکی از اولویت‌های پژوهشی برای ارزیابی شاخص‌های کیفی و کمی فرهنگی و اجتماعی در دانشگاه‌ها است. نقش و اهمیت دانشجویان در دوران اخیر در گردش و اداره امور جامعه و ایجاد تحولات اساسی در راستای رشد علمی و فرهنگی در کشور بر همگان روشن است.

مفهوم سرمایه اجتماعی به پیوندها و ارتباطات میان اعضای یک شبکه به‌عنوان منبع باارزش اشاره دارد که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا می‌شود (پورافکاری و شکری، ۱۳۹۱: ۱۶۸). بنابراین لزوم انجام پژوهش عمده حول سرمایه اجتماعی و امید به آینده در دانشجویان را بیش‌ازپیش ضروری می‌سازد. در این راستا این پژوهش به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با امید به آینده در دانشجویان می‌پردازد. چراکه نقش چشمگیر سرمایه اجتماعی و نحوه حضور آن در زندگی کنشگران اجتماعی، به‌عنوان راه‌حل مشکلات اجتماعی تلقی می‌شود. سرمایه اجتماعی می‌تواند از سوی گروه‌های مختلف به‌عنوان منبعی برای دستیابی به منابع سودمند به کار گرفته شود (عباس زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۳۱). پس تحقیق حاضر باهدف پاسخگویی به این سؤالات در دانشگاه یزد انجام شده است: میزان امید به آینده در دانشجویان دانشگاه یزد چقدر است؟ و این که آیا سرمایه اجتماعی افراد بر امیدواری آنان مؤثر است و سازوکار این تأثیرگذاری چگونه است؟

پیشینه تحقیق

از آنجایی که مطالعات پیرامون موضوع مورد بررسی اندک می‌باشند و متغیر امید به آینده بیشتر در حوزه روان‌شناسی مورد بررسی قرار گرفته، به عبارتی بررسی ارتباط این متغیر با متغیرهای اجتماعی مورد غفلت قرار گرفته است، پس سعی شده است تا مطالعات نزدیک به موضوع مورد بررسی، انتخاب شوند.

نتایج تحقیق کیوان آرا و همکارانش (۱۳۹۳) نشان داد که سرمایه اجتماعی رابطه معنادار با سلامت روان شهروندان شهرکرد دارد و هراندازه افراد از سرمایه بیشتری برخوردار باشند؛ از سلامت روانی مطلوب‌تری نیز برخوردار هستند و از طرفی افراد دارای سلامت روانی بهتر، واجد شرایط پذیرش مسئولیت و نقش‌های اجتماعی در جامعه هستند.

رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده در ... ۹۷

اصلانی، نواح و ایدر (۱۳۹۲) در پژوهشی نشان دادند که متغیرهایی همچون رضایت از زندگی، مشارکت در فعالیت‌های گروهی، اعتقادات مذهبی، رابطه با دوستان و رابطه با والدین بر امید به آینده تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد و این متغیرها ۱۸/۵ درصد از تغییرات امید به آینده را تبیین می‌کنند.

نتایج تحقیق علیزاده اقدام (۱۳۹۱) نشان داد که میزان امید به آینده در بین دانشجویان دانشگاه تبریز در حد تقریباً زیاد بوده است. همچنین نتایج نشان داد که دو بُعد از سه بُعد سرمایه اجتماعی (انسجام اجتماعی و اعتماد اجتماعی) در امیدبخشی به افراد تأثیرگذار هستند. طبق نتایج این تحقیق کمترین میزان امید به آینده را دانشجویان کارشناسی ارشد و کارشناسی و بیشترین میانگین امید به آینده را دانشجویان دوره کاردانی و دکتری داشتند.

مقاله موسوی (۱۳۸۸) به منظور معرفی آثار برخورد صمیمانه در خلال انواع روابط اجتماعی بر سلامت روان در دو دیدگاه اسلام و روان‌شناسی، یافته‌های علمی و آیات و احادیث در این زمینه را تطبیق می‌کند و نتیجه می‌گیرد که برقراری روابط بر پایه محبت باعث می‌شود تا آثاری همچون نشاط، آرامش، احساس امنیت، امید و عزت‌نفس در زندگی افراد نمود پیدا کند که همگی در بالا بردن سطح سلامت روانی جامعه نقش بسزایی دارند.

یافته‌های آمفری و شربلام^۱ (۲۰۱۴) نشان داد که مهارت‌های اجتماعی ارتباطی با تفکر مسیر ($r=0/37$) و با تفکر عامل ($r=0/38$) همبستگی مثبت و معنی‌دار دارد.

ولش و بری^۲ (۲۰۰۹) نشان دادند که سرمایه اجتماعی با تعدادی از نتایج مثبت برای سلامت روان در ارتباط است. نتایج نشان داد که هردو جنبه ساختاری و شناختی سرمایه اجتماعی با سلامت روانی مرتبط است. همچنین شواهد نشان‌دهنده تفاوت‌های جنسیتی قوی در این رابطه بود.

-
1. Umphrey & Sherblom
  2. Welsh & Berry

یافته‌های فردریکسون^۱ (۲۰۰۹) فولر و کرسٹیکز^۲ (۲۰۰۸) نشان داده است، افرادی که هیجان‌های مثبت و خوش‌بینی بیشتری را تجربه کرده باشند، عمر طولانی‌تری خواهند داشت. همچنین، افراد امیدوار و شادمان روابط اجتماعی قوی‌تری با دوستان، همسر، همسایگان و بستگان خود دارند. بنسون^۳ (۲۰۰۶) در مرور مطالعات مربوط به امید می‌گوید سطوح بالای امید با سلامت جسمی و روانشناختی، خود ارزشی بالا، تفکر مثبت و روابط اجتماعی، فوق‌العاده رابطه مثبت دارد.

چارچوب نظری

در نظریه امید، اعتقاد بر این است که امید یک احساس انفعالی نیست که فقط در لحظات تاریک زندگی اتفاق بیفتد، بلکه یک فرایند شناختی است که به‌وسیله آن افراد اهدافشان را دنبال می‌کنند. افراد امیدوار بیشتر از افراد ناامید برای زندگی معنی‌قائل هستند (Snyder, 2006: 15). در این نظریه، افکار امیدوارانه، عقایدی را نشان می‌دهند که فرد می‌تواند از طریق آن‌ها راه‌های رسیدن به اهداف مورد تمایل را پیدا کند و برای استفاده از آن‌ها برانگیخته شود، همچنین این نظریه، امید را به‌عنوان سائقی برای هیجان‌ات و سلامتی افراد می‌داند (Snyder et al., 2003: 45). اسنایدر امید را بدین گونه تعریف می‌کند: امید فرایندی است که طی آن افراد ۱- هدف‌هایشان را تعیین می‌کنند ۲- استراتژی‌های خاصی را جهت رسیدن به آن هدف‌ها توسعه می‌دهند ۳- انگیزه لازم برای اجرای آن هدف‌ها را به وجود می‌آورند و در طول مسیر حفظ می‌کنند. این ۳ مؤلفه الگوی امید به‌عنوان هدف‌ها، تفکر گذرگاه‌ها و تفکر عامل شناخته شده‌اند (عزمی، ۱۳۸۶: ۲۰). بنابراین از نظر اسنایدر، امید عبارت است از: ظرفیت ادراک شده برای تولید مسیرهایی به سمت اهداف مطلوب و انگیزه ادراک شده برای حرکت

-
1. Fredrickson
  2. Fuller and Krstykz
  3. Benson

در این مسیر (Snyder, 2000: 30). امید یعنی انتظار مثبت برای دستیابی به اهداف و انتظار مثبت دارای دو مؤلفه گذرگاه و عامل است (عامل + گذرگاه = امید) (Snyder, 2006: 16). تفکر عامل (کارگزار)، تفکری است که افراد در مورد توانایی خود برای شروع و تداوم حرکت در مسیر انتخاب شده به سمت هدف دارند (Snyder et al., 1999: 20). از دیدگاه آکویناس مهم‌ترین اثر امید، قوت و نشاط بخشیدن به عمل انسان است و نیز درعین‌حال، سبب افزایش عمل در انسان است (Aquinas, 1952:35). به نظر روانشناسان مثبت، امید مفهومی آموختنی است و شامل رفتارهای آموخته شده و جریان فکری است که از طریق فرآیند اجتماعی شدن کسب می‌شود. بنابراین می‌توان امید را دارای دو جنبه مثبت و منفی در نظر گرفت، بدین معنا که امید واقعی، امیدی است که دست‌یافتنی است و امید واهی امید دست‌نیافتنی است. در امید واقعی با چشمانی باز، جایی برای وهم و هذیان نیست و این امید به ما جرأت می‌دهد که با شرایط خود مواجه شویم و ظرفیت غلبه بر آن‌ها را داشته باشیم (کار، ۱۳۸۵: ۲۵۸).

سرمایه اجتماعی از طریق پیوندها و روابط اجتماعی، امر دستیابی به اهداف را در افراد تسریع می‌کند و طبق نظر اسنایدر، امید فرآیند تعیین اهداف، طراحی راهکارها و ایجاد انگیزه برای رسیدن به اهداف است. در نتیجه افرادی که از سرمایه اجتماعی بالاتری برخوردار باشند به آینده امیدوارتر خواهند بود. پیر بوردیو، سرمایه اجتماعی را شامل روابط اجتماعی ای می‌داند، که یک فرد می‌تواند برای دسترسی به منابع، باکسانی که در ارتباط است؛ استفاده کند. او معتقد است که شبکه تماس‌های اجتماعی، به‌خودی‌خود ایجاد نمی‌شود، بلکه همانند سرمایه انسانی یا فیزیکی، محصول استراتژی‌های کاربردی و برنامه‌ریزی شده سرمایه‌گذاری است (عباس زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۳۷). بر اساس مباحث نظری می‌توان گفت که در صورت وجود سرمایه اجتماعی، افراد در قالب هنجارها و پیوندهای اجتماعی موجود در تعاملات اجتماعی، قابلیت‌های خود را افزایش می‌دهند و ضمن به دست آوردن امکان کنترل زندگی خود، از حمایت‌های اجتماعی شبکه‌های ارتباطی خود برخوردار می‌شوند. پس قدرت کنار

آمدن آن‌ها با فشارهای ناشی از فعالیت‌ها و روابط افزایش می‌یابد و به لحاظ روانی از آرامش و آسایش مطلوبی برخوردار خواهند شد (کامران و ارشادی، ۱۳۸۸: ۳۵). همچنین جایگیری در شبکه‌ها می‌تواند باعث جلوگیری از افسردگی گردد (رضوی زاده، نوغانی و یوسفی، ۱۳۹۱: ۲۷) و از آنجایی که افسردگی از پیامدها و نتایج ناامیدی در افراد است بنابراین می‌توان استنباط کرد که عضویت در شبکه‌های اجتماعی و به تبع آن افزایش سرمایه اجتماعی در افراد موجبات امیدواری در افراد را فراهم خواهد ساخت.

سرمایه اجتماعی چنانکه لین اشاره کرده است، می‌تواند منجر به تقویت هویت و تشخیص گردد و از این رهگذر برای فرد اعتبار اجتماعی فراهم آورد که خود ضامن عزت نفس وی است، و عزت نفس فرد را در برابر تنش‌ها محافظت می‌کند و بر سلامت روانی فرد اثر می‌گذارد (رضوی زاده، نوغانی و یوسفی، ۱۳۹۱: ۲۷). بنسون (۲۰۰۶) با مرور مطالعات مربوط به امید نشان داد سطوح بالای امید با سلامت جسمی و روانشناختی، رابطه مثبت دارد. همچنین هوکر و همکاران^۱ (۲۰۱۰) نشان داده‌اند که خوش‌بینی و امیدواری رابطه معناداری با سلامت روانی دارند. به عقیده کلمن سرمایه اجتماعی نوعی از سرمایه است که مانند دیگر اشکال آن، مولد بوده و امکان دستیابی به اهداف معینی که در نبود آن دست‌نیافتنی می‌باشند؛ را فراهم می‌سازد. همچنین از نظر کلمن، سرمایه اجتماعی سبب می‌شود تا هزینه‌های دستیابی به اهداف معین کاهش یابد. اهدافی که در نبود سرمایه اجتماعی، دستیابی به آن‌ها تنها با صرف هزینه‌های زیاد امکان‌پذیر می‌شود (عباس زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۳۷). به عقیده ولکاک و نارایان^۲ (۲۰۰۰)، ایده اصلی سرمایه اجتماعی این است که خانواده، دوستان و آشنایان یک فرد، یک دارایی مهمی را تشکیل می‌دهند که می‌توان در مواقع بحرانی از آن استمداد کرده و آن را برای کسب منافع بکار گرفت (شجاعی باغینی و همکاران، ۱۳۸۷: ۳۴-۳۳).

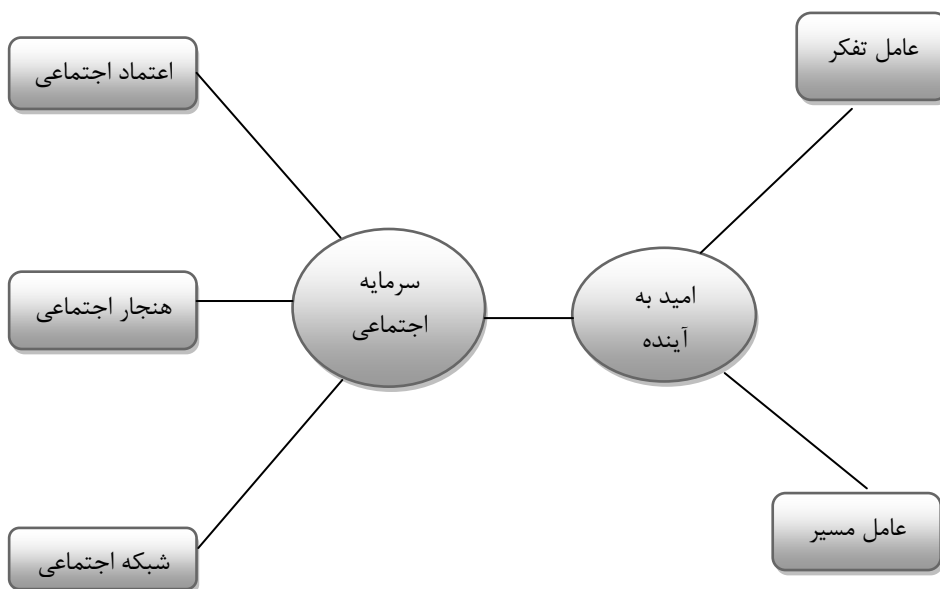
---

1. Hooker et al.
2. Vlkak and Narayan

رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده در ... ۱۰۱

از آنجایی که اهداف عنصر کلیدی در امیدواری افراد به آینده است (بدین صورت که افراد در تلاش و تکاپو برای دستیابی به اهداف معین هستند و راه‌ها و روش‌های مختلفی را برای موفقیت در دستیابی به اهداف خود انتخاب می‌کنند)، می‌توان اذعان کرد که سرمایه اجتماعی بر طبق نظر کلمن از طریق گسترش روابط اجتماعی افراد می‌تواند هزینه‌های دستیابی به اهداف معین را کاهش داده و موجبات دستیابی افراد به این اهداف و در نهایت امیدواری را فراهم سازد.

مدل نظری

نمودار ۱- مدل نظری رابطه بین سرمایه اجتماعی و امید به آینده

فرضیات تحقیق

- بین سرمایه اجتماعی و امید به آینده رابطه وجود دارد.
- بین ابعاد سرمایه اجتماعی با امید به آینده رابطه وجود دارد.
- بین ابعاد سرمایه اجتماعی با ابعاد امید به آینده رابطه وجود دارد.

روش و ابزار پژوهش

روش مورد استفاده در این تحقیق توصیفی از نوع همبستگی است و از نظر هدف، یک بررسی کاربردی و از نظر وسعت پهنانگر می باشد. جامعه آماری مورد مطالعه، دانشجویان دانشگاه یزد در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ بوده اند. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران، ۳۷۴ نفر برآورد شد. روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای و ابزار جمع آوری داده ها، پرسشنامه است. برای سنجش میزان امیدواری دانشجویان از پرسشنامه استاندارد اسنایدر استفاده شده است. سنجش امید به آینده متشکل از ۱۲ سؤال است و دارای دو زیر مقیاس تفکر عامل و تفکر مسیر می باشد. ضریب آلفای کرونباخ برای سنجش کلی امید به آینده در تحقیق ۰/۷۱ محاسبه شده است. پایایی پرسشنامه امید در پژوهش های قبلی نظیر: اسنایدر و همکاران (۱۹۹۱) با آلفای کرونباخ ۰/۸۴-۰/۷۴، اسنایدر و همکاران (۲۰۰۰)، ۰/۸۵، الکساندر و آنوگبوزی^۱ (۲۰۰۷)، تفکر عامل ۰/۷۶ و تفکر مسیرها ۰/۷۵، گروال و پورتر^۲ (۲۰۰۷)، تفکر عامل ۰/۷۶-۰/۷۱ و در کار پژوهشگران ایرانی چون: کرمانی و همکاران (۱۳۹۰) ۰/۸۶ محاسبه شده است. همچنین در این تحقیق از یک پرسشنامه محقق ساخته برای سنجش سرمایه اجتماعی آینده دانشجویان با در نظر گرفتن ابعاد اصلی سرمایه اجتماعی استفاده شده است. سنجش سرمایه اجتماعی متشکل از ۵۰ سؤال است و در سه زیر مقیاس اعتماد اجتماعی (شامل ۴ بعد)، هنجار اجتماعی و شبکه اجتماعی (شامل ۳ بعد) سنجیده شد (این گویه ها قبلاً در

---

1. Alexander & Onwuegbuzie
2. Grewal and Porter

رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده در ... ۱۰۳

پژوهش‌های افشانی و همکاران، ۱۳۹۰، ذاکری و همکاران، ۱۳۹۱ و افشانی و همکاران، ۱۳۹۱ استفاده شده است). ضریب آلفای کرونباخ برای سنجۀ کلی سرمایه اجتماعی ۰/۷۷ محاسبه شده است.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی: از مجموع ۳۷۴ پاسخگو، ۶۷/۵ درصد را مردان و ۵۳/۵ درصد را زنان تشکیل داده‌اند. میانگین سنی در میان پاسخگویان ۲۲/۴۹ سال است. حداقل سن ۱۷ و حداکثر ۳۸ سال و انحراف معیار برابر با $SD = ۳/۳۶۰$ بوده است. ۷۴/۲ درصد از مجموع پاسخگویان گروه سنی ۱۷ تا ۲۴ سال، ۲۳/۹ درصد از مجموع پاسخگویان گروه سنی ۲۴/۱ تا ۳۱ سال و ۱/۹ درصد از مجموع پاسخگویان گروه سنی ۳۱-۳۸ را تشکیل می‌دهند. توزیع پاسخگویان برحسب رشته تحصیلی به این شرح می‌باشد: ۴۴/۷ درصد رشته علوم انسانی، ۲۳/۷ درصد علوم پایه، ۳۱/۵ درصد فنی و مهندسی. توزیع پاسخگویان برحسب مقطع تحصیلی از این قرار است: کارشناسی ۶۰/۴ درصد، کارشناسی ارشد ۳۵/۸ درصد و دکتری ۳/۷ درصد.

جدول ۱- توصیفی از وضعیت امید به آینده و سرمایه اجتماعی در نمونه مورد مطالعه

متغیرها	تعداد گویه	دامنه تغییرات	حداقل نمرات	حداکثر نمرات	میانگین	انحراف معیار
اعتماد اجتماعی	۱۶	۱۶-۸۰	۲۶	۶۵	۴۵/۸۰	۷/۱۹۴
هنجار اجتماعی	۱۱	۱۱-۵۵	۱۵	۵۳	۳۴/۲۶	۶/۰۳۴
شبکه اجتماعی	۲۳	۲۳-۱۱۵	۳۶	۹۹	۶۸/۷۳	۱۰/۹۴۴
سرمایه اجتماعی	۵۰	۵۰-۲۵۰	۹۵	۱۹۶	۱۴۸/۸۲	۱۹/۴۴۸
تفکر عامل	۴	۴-۳۲	۸	۳۲	۲۴/۱۷	۴/۳۲۶
تفکر مسیر	۴	۴-۳۲	۱۲	۳۲	۲۴/۴۶	۳/۶۷۸
امید به آینده	۸	۸-۶۴	۲۲	۶۴	۴۸/۶۶	۷/۲۶۲

یافته‌های جدول ۱ بیانگر این است که اعتماد اجتماعی پاسخگویان در حد متوسط است، رعایت هنجارهای اجتماعی توسط آن‌ها اندکی بالاتر از متوسط و شبکه اجتماعی آن‌ها اندکی پایین‌تر از متوسط است. در مجموع سرمایه اجتماعی پاسخگویان کمی پایین‌تر از متوسط بوده است. همچنین امید به آینده در بین دانشجویان بالاتر از متوسط مورد انتظار بوده است.

جدول ۲- خروجی آزمون پیرسون برای بررسی رابطه سن و امید به آینده دانشجویان

متغیر	تفکر عامل	تفکر مسیر	امید به آینده
R	۰/۱۰۸	۰/۰۸۸	۰/۱۱۴
Sig	۰/۰۳۸	۰/۰۹۲	۰/۰۲۹

با توجه به نتایج به دست آمده از جدول ۲ مشاهده می‌شود که بین سن دانشجویان و امید به آینده در آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد. نتایج آزمون نشان می‌دهد که همبستگی بین سن و امید به آینده ($p = ۰/۰۲۹$ و $r = ۰/۱۱۴$) است که به معنای وجود رابطه معنادار مثبت بین این دو متغیر است. به عبارتی چنانچه سن افراد افزایش یابد امید به آینده آنان نیز افزایش می‌یابد. همچنین رابطه سن به صورت جداگانه با ابعاد امید به آینده (تفکر عامل و تفکر مسیر) مورد تحلیل قرار گرفت و مشخص شد که سن با بُعد تفکر عامل نیز دارای همبستگی معناداری است.

جدول ۳- تفاوت میانگین امید به آینده برحسب جنسیت

متغیر	جنسیت	تعداد	میانگین	F	Sig	T	Df	Sig	تفاوت میانگین‌ها
امید به آینده	زن	۱۹۶	۴۸/۶۹	۴/۷۲۰	۰/۰۳۰	۰/۰۹۳	۳۳۰/۵۸۵	۰/۹۲۶	۰/۰۷
	مرد	۱۷۳	۴۸/۶۲						

رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده در ... ۱۰۵

جدول ۳ نشان می‌دهد که بین پاسخگویان زن و مرد از نظر برخورداری از امید به آینده تفاوت معناداری وجود ندارد ($P > 0/05$). بنابراین فرضیه دوم مبنی تفاوت معنی‌دار امید به آینده پاسخگویان برحسب جنسیت تأیید نمی‌شود.

جدول ۴- آزمون تحلیل واریانس جهت مقایسه امید به آینده برحسب مقطع تحصیلی

متغیر	میانگین	F	Df	Sig
کارشناسی	۴۸			
کارشناسی ارشد	۴۹/۶۵	۲/۴۱۶	۲	۰/۳۵۶
دکترا	۵۰			

نتایج اجرای آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه نشان داد که بین میانگین برخورداری از امید به آینده در دانشجویان مقاطع مختلف تحصیلی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد ($P > 0/05$).

جدول ۵- آزمون تحلیل واریانس جهت مقایسه امید به آینده برحسب رشته تحصیلی

متغیر	میانگین	F	Df	Sig
علوم انسانی	۴۸/۸۲			
علوم پایه	۴۸/۹۳	۰/۴۷۴	۲	۰/۲۱۲
فنی و مهندسی	۴۸/۰۷			

نتایج اجرای آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه نشان داد که بین میانگین برخورداری از امید به آینده در دانشجویان رشته‌های تحصیلی علوم انسانی، علوم پایه و فنی و مهندسی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد ($P > 0/05$).

جدول ۶- خروجی آزمون پیرسون برای بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده دانشجویان

متغیرهای مستقل	ابعاد	تفکر عامل		تفکر مسیر		امید به آینده	
		Sig	R	Sig	R	Sig	R
اعتماد اجتماعی	اعتماد نهادی	۰/۰۶۸	۰/۰۹۶	۰/۰۳۸	۰/۱۰۸	۰/۰۳۰	۰/۱۱۴
	اعتماد تعمیم یافته	۰/۰۰۰	۰/۱۹۷	۰/۰۰۰	۰/۲۸۴	۰/۰۰۰	۰/۲۶۰
	اعتماد بین شخصی	۰/۰۰۰	۰/۲۴۹	۰/۰۰۰	۰/۲۲۳	۰/۰۰۰	۰/۲۶۴
	اعتماد به محیط	۰/۰۰۰	۰/۳۳۷	۰/۰۰۰	۰/۳۱۵	۰/۰۰۰	۰/۳۶۱
	اعتماد اجتماعی (شاخص کل)	۰/۰۰۰	۰/۳۴۳	۰/۰۰۰	۰/۳۶۷	۰/۰۰۰	۰/۳۹۳
هنجار اجتماعی		۰/۰۰۰	۰/۲۴۷	۰/۰۰۰	۰/۲۲۲	۰/۰۰۰	۰/۲۶۳
شبکه اجتماعی	کیفیت شبکه	۰/۰۰۰	۰/۲۳۵	۰/۰۰۰	۰/۱۹۱	۰/۰۰۰	۰/۲۶۳
	مشارکت اجتماعی	۰/۰۰۲	۰/۱۵۹	۰/۰۰۰	۰/۱۸۵	۰/۰۰۰	۰/۱۸۸
	مشارکت مدنی	۰/۰۰۰	۰/۲۰۷	۰/۰۰۰	۰/۱۴۷	۰/۰۰۵	۰/۲۰۰
	شبکه اجتماعی (شاخص کل)	۰/۰۰۰	۰/۲۵۸	۰/۰۰۰	۰/۲۴۷	۰/۰۰۰	۰/۲۷۹
سرمایه اجتماعی		۰/۰۰۰	۰/۳۶۱	۰/۰۰۰	۰/۳۵۵	۰/۰۰۰	۰/۴۰۰

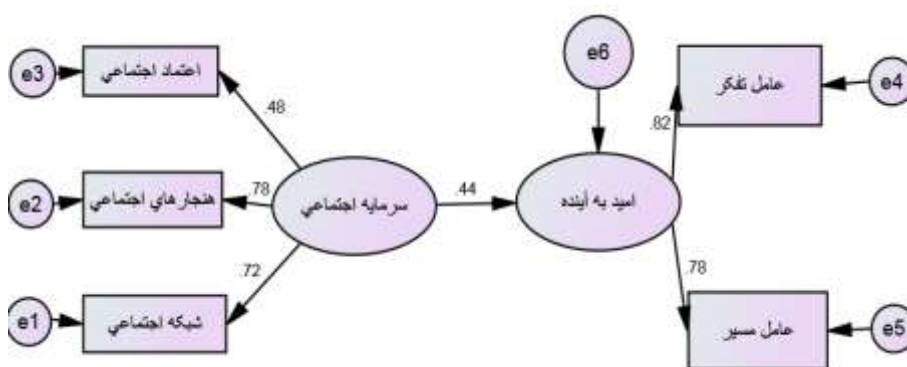
همان گونه که در جدول ۶ مشاهده می شود رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده در دانشجویان معنی دار شده است ($p > ۰/۰۰۱$). رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده دانشجویان مستقیم است ($r = ۰/۴۰۰$) به عبارت دیگر هرچه سرمایه اجتماعی در دانشجویان بیشتر باشد آن ها به آینده امیدوارتر خواهند بود. سرمایه اجتماعی با تفکر عامل ($r = ۰/۳۶۱$ و $p > ۰/۰۰۱$) و با تفکر مسیر ($r = ۰/۳۶۱$ و $p > ۰/۰۰۱$) همبستگی مثبت و مستقیمی را نشان می دهد. نتایج همبستگی هرکدام از ابعاد سرمایه اجتماعی با

رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده در ... ۱۰۷

ابعاد امید به آینده ضریب همبستگی متفاوتی را نشان می‌دهد. به طوری که بُعد اعتماد نهادی با تفکر عامل رابطه معناداری را نشان نداد، در حالی که شاخص کل اعتماد اجتماعی دارای رابطه معنادار با تفکر عامل ($r=0/343$ و $p < 0/001$) و با تفکر مسیر ($r=0/367$ و $p < 0/001$) و همچنین با امید به آینده ($r=0/393$ و $p < 0/001$) بود. نتایج نشان داد که شبکه اجتماعی با امید به آینده با ($r=0/367$ و $p < 0/001$) رابطه مثبت و معناداری را نشان می‌دهد، همچنین سایر ابعاد شبکه اجتماعی با امید به آینده و ابعاد آن رابطه معناداری را نشان می‌دهند.

مدل‌سازی معادلات ساختاری

به منظور این که بدانیم تا چه اندازه داده‌های گردآوری شده از مدل نظری تحقیق حمایت می‌کند و مدل تدوین شده تا چه اندازه با واقعیت همخوانی دارد از مدل معادله ساختاری استفاده شده است. همان‌طور که در نمودار شماره ۱ مشاهده می‌شود شبکه اجتماعی مهم‌ترین مؤلفه متغیر مکنون سرمایه اجتماعی و عامل تفکر مهم‌ترین مؤلفه متغیر مکنون امید به آینده است. هم‌چنین سرمایه اجتماعی تأثیر مستقیم و معنی‌داری بر امید به آینده دانشجویان دارد به عبارت دیگر هر چه سرمایه اجتماعی افزایش یابد، امید به آینده دانشجویان نیز افزایش می‌یابد.

نمودار ۱- مدل معادله ساختاری رابطه اعتماد اجتماعی و سلامت اجتماعی

به منظور بررسی برازش مدل پیشنهادی از چند شاخص استفاده شده است. بر پایه قرارداد، مقدار GFI، NFI، IFI و CFI باید برابر یا بزرگتر از ۰/۹۰ باشد تا مدل پذیرفته شود. در مدل حاضر، شاخص‌های مزبور بیشتر از ۰/۹ شده است که نشان‌دهنده مطلوبیت برازش مدل است.

جدول ۷- شاخص‌های نیکویی برازش

شاخص	GFI	CFI	NFI	IFI
مقدار	۰/۹۷۱	۰/۹۴۹	۰/۹۴۱	۰/۹۴۹

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج تحقیقات متعدد حاکی از آن است که امید به آینده باعث گسترش افق دید و روشنگری و بالطبع استفاده از فرصت‌های یادگیری می‌شود و در نتیجه در چنین جامعه‌ای می‌توان شاهد نوآوری و خلاقیت در زندگی روزانه بود (اصلائی، نواح و ایدر، ۱۳۹۲: ۱). از طرفی منابع انسانی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در توسعه هر جامعه به شمار می‌رود که در این راستا افراد تحصیل‌کرده و متخصص نقش مهم‌تری را بر عهده‌دارند (حسینی، کلانتر کوشه و میرزایی فندخت، ۱۳۹۳: ۲۷) و با توجه به این که دانشجویان در آینده از مدیران و برنامه‌ریزان جامعه هستند و آینده جامعه در دست آن‌ها است و از سوی دیگر، این قشر به‌عنوان گروه مرجع در جامعه به حساب می‌آیند، میزان امیدواری و ناامیدی آن‌ها برای پیشرفت و توسعه جامعه بسیار مهم است (گیتی قریشی، ۱۳۸۸: ۴۷). فقدان امید به آینده موجب مشکلاتی نظیر افت تحصیلی و آموزشی، اعتیاد و غیره در میان دانشجویان می‌شود. بدین منظور موضوع امید به آینده و لزوم افزایش آن در جوانان، خصوصاً دانشجویان به یکی از موضوعات برجسته و قابل تأمل تبدیل شده است.

امید به آینده لازمه یک زندگی مفید، مؤثر و رضایت‌بخش فردی است و روحیه امید اقشار یک جامعه، خصوصاً اقشار مؤثر و سازنده آن، لازمه پویایی، بالندگی و اعتلای آن جامعه است. جوانان به‌عنوان مهم‌ترین سرمایه‌های هر سرزمین محسوب می‌شوند و از میان آنان دانشجویان به‌عنوان جوانان فرهیخته یک کشور نقش عمیقی را در چگونگی پیشرفت جامعه ایفا می‌کنند. پس با توجه به این مهم، پژوهش حاضر باهدف بررسی امید به آینده در دانشجویان دانشگاه یزد و بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با امید به آینده در دانشجویان این دانشگاه به عمل آمد و نتایج حاکی از این بود که رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده در دانشجویان معنی‌دار ($p < 0/001$) و مستقیم است ($r = 0/400$) به‌عبارت دیگر هرچه سرمایه اجتماعی در دانشجویان بیشتر باشد آن‌ها به آینده امیدوارتر خواهند بود. همچنین نتایج نشان داد که ابعاد سرمایه اجتماعی با امید به آینده دارای همبستگی مثبت و معنی‌دار می‌باشد. نتایج تحقیق علیزاده اقدام (۱۳۹۱) نیز نشان داد که سرمایه اجتماعی با امید به آینده رابطه معنی‌دار و مستقیمی دارد؛ یعنی افزایش سرمایه اجتماعی زمینه را برای امیدوار شدن نسبت به آینده افزایش می‌دهد. همچنین رابطه بین امید به آینده با ابعاد سرمایه اجتماعی معنی‌دار بوده است. یافته‌های اصلانی و همکارانش (۱۳۹۲) نشان دادند که بین مشارکت گروهی و امید به آینده دانش‌آموزان ($p = 0/000$ و $r = 0/11$) رابطه وجود دارد، و نیز بین رابطه با دوستان و امید به آینده دانش‌آموزان ($p = 0/000$ و $r = 0/18$) رابطه وجود دارد. همچنین بین رابطه با والدین و امید به آینده دانش‌آموزان ($p = 0/000$ و $r = 0/13$) رابطه وجود دارد. همچنین یافته‌های فردریکسون (۲۰۰۹)، فولر و کرسستیکز (۲۰۰۸) نشان داد که افراد امیدوار به آینده، ارتباط قوی‌تری با اطرافیان و اقوام دور و نزدیک دارند. بر طبق نظر کلمن، سرمایه اجتماعی مولد بوده و امکان دستیابی به اهداف معینی را که در نبود آن دست‌نیافتنی می‌باشند؛ فراهم می‌سازد و سبب می‌شود تا هزینه‌های دستیابی به اهداف معین کاهش یابد. اهداف عنصر کلیدی امید به آینده در افراد محسوب می‌شوند. چراکه امید به آینده حول دستیابی به اهداف می‌چرخد. به

عبارتی افرادی به آینده امید خواهند داشت که هدف‌های‌شان را تعیین می‌کنند و استراتژی‌های خاصی را جهت رسیدن به آن اهداف در نظر می‌گیرند و همچنین انگیزه لازم برای اجرای آن اهداف را به وجود می‌آورند. بنابراین می‌توان استنباط کرد که سرمایه اجتماعی به‌واسطه گسترش شبکه روابط اجتماعی، برای دانشجویان شرایطی را فراهم می‌سازد که بتوانند استراتژی‌های لازم برای دستیابی به اهداف خود را طراحی نمایند و همچنین به‌واسطه فراهم آمدن حمایت‌های اجتماعی‌ای که از سوی شبکه روابط اجتماعی خود دریافت می‌کنند، انگیزه لازم جهت دستیابی به اهداف تعیین شده را در خود به وجود آورند چراکه وجود پیوندها و ارتباطات میان اعضای یک شبکه به‌عنوان منبع باارزشی برای خلق هنجارها و اعتماد دوسویه محسوب می‌شود که موجب تحقق اهداف اعضاء می‌شود و در مواقع بحرانی می‌توان از آن برای فائق آمدن بر مشکلات سود جست.

پیشنهاد‌های پژوهش

-طبق نتایج تحقیق افزایش مشارکت اجتماعی منجر به افزایش امید به آینده در دانشجویان می‌شود، بنابراین باید زمینه‌های حضور جوانان در عرصه‌های مشارکت و تصمیم‌گیری‌های اجتماعی تقویت شود.

-هرچه اعتماد اجتماعی در دانشجویان بیشتر باشد امید به آینده در آن‌ها افزایش می‌یابد. در این زمینه جهت بسترسازی برای اعتماد و به‌تبع آن افزایش امید به آینده، مسئولین فرهنگی و برنامه‌ریزان اجتماعی با تقویت پایه‌های اعتماد بنیادین در بین دانشجویان، می‌توانند اعتماد عام را هم در بین آن‌ها افزایش دهند و از این طریق امید به آینده را در دانشجویان تقویت کنند.

-با توجه به نتایج تحقیق، بسترسازی و زمینه‌سازی برای تقویت روابط اجتماعی در بین افراد جامعه گام مؤثری برای افزایش امید به آینده خواهد بود.

رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده در ... ۱۱۱

- مطابق با یافته‌های پژوهش، سیاست‌گذاری در جهت افزایش سرمایه اجتماعی می‌تواند در بالا بردن میزان امید به آینده در بین دانشجویان به‌عنوان سرمایه‌های آتی و تحصیل‌کرده جامعه، امری بسیار مهم تلقی شود و به همین دلیل به تعمق بیشتری از سوی مسئولان نیاز دارد.

- انجام پژوهش در زمینه رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده در بین جوانان (این مطالعه تنها در بین دانشجویان صورت گرفته است).

منابع

- ابراهیمی، نسرین؛ صباغیان، زهرا؛ ابوالقاسمی، محمود. (۱۳۹۰)، «بررسی رابطه امید با موفقیت تحصیلی دانشجویان»، *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، شماره ۶۰.

- اصلانی، رقیه؛ نواح، عبدالرضا؛ ایدر، نبی‌الله. (۱۳۹۲)، «بررسی عوامل مؤثر بر امید به آینده در بین دانش‌آموزان»، *فصلنامه دانش انتظامی*، شماره ۵.

- افشانی، سید علیرضا؛ عسکری ندوشن؛ عباس، حیدری؛ نوریان، محمد. (۱۳۹۱). «رابطه دینداری با سرمایه اجتماعی در شهر نجف‌آباد»، *رفاه اجتماعی*، شماره ۴۴، ۲۸۴-۲۵۹.

- افشانی، سید علیرضا؛ مهربان پارسا مهر؛ نوریان، محمد. (۱۳۹۰). «مقایسه میزان سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه یزد و اصفهان»، *تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری اجتماعی*، شماره ۴ (۶۰).

- پورافکاری، نصرالله؛ شکری، کبری. (۱۳۹۱)، «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر سلامت روانی دانشجویان (مطالعه‌ای در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر)»، *فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی-واحد شوشتر*، شماره ۱۶.

- حسینی، سید محمد؛ کلانترکوشه، سیدمحمد؛ میرزایی فندخت، امید. (۱۳۹۳)، «بررسی نقش جنسیت و اشتغال در رابطه میان بحران وجودی و امید به زندگی دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی»، *فرهنگ و مشاوره و روان‌درمانی*، شماره ۱۷.
- ذاکری‌هامانه، راضیه؛ افشانی، سیدعلیرضا؛ عسکری ندوشن، عباس. (۱۳۹۱)، «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و میزان احساس امنیت اجتماعی در شهر یزد» *مجله جامعه‌شناسی ایران*، دوره سیزدهم، شماره ۳.
- رضوی زاده، ندا؛ نوغانی، محسن؛ یوسفی، علی. (۱۳۹۱)، «رابطه سرمایه اجتماعی و سلامت روان در بین دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد» *مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد*، شماره دوم.
- شجاعی باغینی، محمدمهدی و همکاران. (۱۳۸۷)، «مبانی مفهومی سرمایه اجتماعی»، انتشارات پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- شهمرادی، اعظم؛ محمدی‌فر، علی؛ فخری، محمدکاظم. (۱۳۸۹)، «تأثیر درمان نگهدارنده متادون بر سلامت روان و امیدواری به مواد مخدر»، *اعتیاد پژوهی*، شماره ۱۶.
- عباس زاده، محمد؛ سعادت‌تی، موسی؛ حبیب زاده، اصحاب؛ حیدری، رضا. (۱۳۹۱)، «سرمایه اجتماعی و سلامت روانی در بین زنان متأهل شهر تبریز»، *فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی*، شماره ۳۲.
- عزمی، سعیده. (۱۳۸۶)، «بررسی رابطه بین جهت‌یابی آینده، امیدواری، هیجان خواهی تکانشی و رفتارهای پرخطر در بین نوجوانان دختر و پسر شهر تهران»، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبائی تهران*.
- عزیززاده اقدم، محمدباقر. (۱۳۹۱)، «بررسی میزان امید به آینده در بین دانشجویان و عوامل مؤثر بر آن»، *جامعه‌شناسی کاربردی*، شماره ۴۸.

رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده در ... ۱۱۳

- فاضل‌زاده، پری‌ناز. (۱۳۸۵)، «عوامل مؤثر بر امید به آینده جوانان»، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه شهید بهشتی.

- کار، آلان. (۱۳۸۵)، *روانشناسی مثبت علم شادمانی و نیرومندی‌های انسان*، (ترجمه: حسن پاشا شریفی، جعفر نجفی زند با همکاری باقر ثنایی). چاپ دوم، تهران: انتشارات سخن.

- کامران، فریدون؛ ارشادی، خدیجه. (۱۳۸۸)، «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی شبکه و سلامت روان»، *فصلنامه پژوهش اجتماعی*، شماره ۳.

- کرمانی، زهرا، خدا پناهی، محمد کریم؛ حیدری، محمود. (۱۳۹۰)، «ویژگی روان‌سنجی مقیاس امید اسنایدر»، *فصلنامه روان‌شناسی کاربردی*، سال ۵، شماره ۳.

- کیوان آرا، محمود؛ حقیقتیان، منصور؛ علی‌بابایی شهرکی؛ معصومه. (۱۳۹۳)، «رابطه بین سرمایه اجتماعی و سلامت روان در بین شهروندان شهرکرد»، *مجله علمی-پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی ایلام*، شماره ۷.

- گیتی قریشی، اشرف السادات. (۱۳۸۸)، «سطح امیدواری در دانشجویان سال اول و سال آخر رشته روانشناسی»، *اندیشه و رفتار*، شماره ۱۲.

- محققیان، زهرا؛ پرچم، اعظم. (۱۳۹۱)، «ماهیت امید؛ مقایسه‌ای تطبیقی بین اسلام و مسیحیت»، *معرفت ادیان*، شماره اول.

- موسوی، سمیه‌السادات. (۱۳۸۸)، «تأثیر روابط اجتماعی صمیمانه بر بهداشت روان»، *معرفت*، شماره ۱۴۷.

- میرزاییان، بهرام؛ حسن‌زاده، رمضان؛ مصلحی جویباری، میترا. (۱۳۹۲)، «سهم امید به آینده معلمان در پیش‌بینی شادکامی دانش‌آموزان دختر»، *زن و جامعه*، بهار ۹۳، شماره ۱.

- Alexander, E. S., & Onwuegbuzie, J. A. (2007). Academic Procrastination and the role of hope as a coping strategy. *Personality and individual differences*, 42(7). 1301-1310
- Aquinas, Thomas. (1952). *Summa Theological, Tr. Father Laurence Sheepcote*, (in the Great Books series), Chicago, William Berton Publisher.
- Banson, W. (2006). The role of hope and study skills in predicting test anxiety level of university students high school and psychological health, self-esteem, positive thinking and social communication. This is for degree of Master of Science in the department of educational sciences Middle East technical university.
- Fowler, J. H., Christakis, N. A. (2008). Dynamic Spread of Happiness in a Large Social Network: Longitudinal Analysis Over 20 Year in the Framingham Heart Study. *British Medical Journal*, 337: 338-345.
- Fredrickson, B. L. (2009). *Positivity: Groundbreaking research reveals how to embrace the hidden strength of positive emotions, overcome negativity and thrive*. New York: Grown Publishing.
- Grewal PK, Porter JE. (2007). Hope theory: A framework for understanding suicidal action. *Death studies*, 31(2): 131-154.
- Snyder, C. R. (1994). *The Psychology of hope: You Can Get There from Here*, New York: Free Press.
- Snyder, C. R. (1995). Conceptualizing, Measuring, and Nurturing Hope; *Journal of Counseling and Development*, 73: 355-360.
- Snyder, C. R., Harris, C., Irving, L. M., (1991). The Will and the ways: development and validation of an individual differences measure of hope. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 570-585.

- Snyder, C. R., Michael, S. T. & Cheavens. J. S. (1999). Hope as a psycho-therapeutic foundation of nonspecific factors, placebos, an expectancies, in M. A. Hubble, B. Duncan, S. Miller (eds), *Heart and soul of change*, Washington, D. C: APA, PD. 205-230.
- Snyder, C. R., Lopez, S. J. Shorey, H. s, Rand, K. L. & Feldman, D. B. (2003). Hope Theory, measurement and application to school Psychology, *School Psychology Quarterly*, 18: 122-139
- Snyder. CR. (2000). *Handbook of Hope: Theory, Measure & Applications*, Academic Press, USA.
- Snyder, C.R., Mc CUII ough, M.E. (2000). A Positive Psychology field of dreams. *Journal of social and clinical Psychology*, 19: 151-160.
- Snyder C.R. Ritschel L.A., Ravid., L.K. and Berg C.J. (2006). Balancing Psychological Assessments: Including strengths and Hope in client Reports. *Journal of clinical Psychology*, 62(1), 33-46.
- Umphrey, L. R., & Sherblom, J. C., (2014). The relationship of hope to self-compassion, relational social skill, communication apprehension, and life satisfaction. *International Journal of Wellbeing*, 4(2): 1-18.
- Welsh, Jennifer A. & Berry, Helen L. (2009). Social capital and mental health and well- being. National Centre for Epidemiology and Population Health, The Australian National University. Paper presented at the Biennial HILDA Survey Research Conference 16-17.